

PARVON VA SIND JANGLARI.

Namangan davlat universiteti.

Ijtimoiy fanlar fakulteti tarix

yo`nalishi talabasi

Muhammadiyev Bilol Ismoil o'g'li

E-mail: bilolmuhammadiyev5@gmail.com

Tel:+998957707796

Annotatsiya: Ushbu maqolada Jaloliddin Manguberdi va Mo`gullar o`rtasidagi, Parvon dashtidagi jang, Unda qo`lanilgan taktika, hiylalar, jang natijasi va jangdan keyin yuzaga kelgan kelishmovchiliklar, Sind daryosi bo`yidagi jang, jangdagi voqia - hodisalar va natijalari yoritiladi.

Kalit so`zlar: Jaloliddin Manguberdi, Chingizxon, Shikixutuxu, G'azna, Parvon dashti, Amin Malik, Sind daryosi.

Abstract: This article discusses the battle between Jalaluddin Manguberdi and the Mongols in the Parwan steppe, the tactics used in it, the tricks, the outcome of the battle and the disagreements that arose after the battle, the battle on the banks of the Sindh River, the events and results of the battle.

Keywords: Jalaluddin Manguberdi, Genghis Khan, Shikihutuhu, Ghazni, Parwan steppe, Amin Malik, Sindh River.

Jaloliddin otasidan hokimyatnin qabul qilib olgandan so`ng, mo`g`ullarni Amudaryodan janubdagi hududlarga qilgan yurushlariga jiddiy qarshilik ko`rsatdi. Jumladan G'azna yaqinidagi Parvon dashtidagi jangda Jaloliddin Mo`g`ullar ustidan porloq g`alabaga erishti. Bu urush o`ziga xos taktika va hiyla nayranglar bilan birga kechgan. Bu g`alabadan keyin o`lja talashib qolgan Jaloliddin sarkardalari undan ajralib chiqanidan keyin, Jaloliddin qo`shini kuchsizlanib qoldi. Bundan foydalangan Chingizxon o`zi Jaloliddinga qarshi yurish boshladi va o`rtada mashxur Sind janggi bo`lib o`tdi.

Jaloliddin G'aznaga 1221 – yil fevralida qaytib keldi. Odamlar jalolidin qaytib kelganini xursanchilik bilan qabul qildi. Jaloliddin qo'shiniga Sayfiddin Egroq al – Xalajiy, Balx hukumdori A'zam Malik, qarluqlar yo'lboshchisi al – Hasan Qarluq kabilar o'tdi. Ularni har birining qo'l ostida 30 mingdan qo'shin boledi. Jaloliddin qo'l ostida o'zining va Amin Malikning qo'shinlari jamlangan edi.[6. – B 148].

Qo'shinning umumiy soni 90 – 130 ming kishi atrofida bo'lgan. Chingizxon Jaloliddin kuch – qudratini oshib borayotgani va mo'gullar undan Qandaxorda zarbaga uchraganidan g'azablanib, no'yon Shiki Xutuxu boshchiligidagi qo'shni uning ustiga yubordi. U 1221 – yilning kuzida Jaloliddin yerlariga yaqinlashib keldi. Ikki o'rtada jang 1221 – yilning kuzida shimoliy Afg'oninstitoning Lagar daryosi bo'yidagi Parvona dashti yaqinida bo'lib o'tdi. Birlashgan qo'shing shahsan Jaloliddining o'zi boshchilik qilib, unga o'ng qanotga Amin Malik, chap qanotga Sayfiddin Egroq boshchilik qilishdi. Mo'gullar jon – jahdlari bilan kurashga kirishdilar. [2. – B 207].

Jaloliddin Xutuxuga hujum boshladi. U o'z askarlarini otdan tushirib, jilovlarini belariga bog'lashni va kamondan o'q yog'dirishga buyurdi. Kun bo'yi davom etgan jangda ikkala taraf ham g'alaba qilmadi. Kechasi Xutuxu bir hiyla ishlati, u kigiz va choponlar orasiga poxolsolib bosh kiyim kigizib sohta askarlar yasatib, qo'shimcha otlar ustiga, arava va tuyalar orasiga joylashtirdi. Bundan maqsad Jaloliddini mo'gullarga qo'shimcha kuch kelganiga ishontirish edi. Bu hiyla ish berishi umkin edi. Hatto Jaloliddini sarkardalari chekinishni taklif berdi. Lekin Jaloliddin bunga ko'nmadi va oldingi taktika otdan tushib kamondan o'q uzishni davom etirdi. Mo'gullar Jaloliddin qo'shinini chap qanotiga hujum boshlashdi, lekin kamonlardan o'qqa tutilib orqaga chekindilar. Ko'p otmay yana hujum boshladilar. Endi Jaloliddin ham askarlarini otga minib hujumga o'tishga buyurdi. Jaloliddini qo'shini bir qismi mo'g'ullarni yo'lini to'sish uchun harakat qildi. O'rab olinishidan havfsiragan mo'g'ullar orqaga qochdi. Ammo jang maydoni jarliklar bilan kesilgani

uchun ularni ko`pchiligi jarlikdan qulab va Jaloliddin qo`shinlarini zarbasidan vafot etdilar. Jaloliddin g`alabaga erishdi.

Ammo g`alaba Jaloliddinning zarariga ishladi. Chunki urushda qo`lga kiritilgan o`ljalarni taqsimlaydigan paytda – qang`allar yo`lboshchisi Amin Malik va turkmanlar boshlig`i Og`roq Malik bir arab otini talashib qoldilar. Tortushuvlarda qizishib ketgan Amin Malik Og`roqni boshiga qamchi bilan urgan. Jaloliddin buni ko`rib turgan bo`lsada, ularni janjalini hal qilmadi. Natijada Og`roq qo`sinini olib Jaloliddin qoshinlaridan ajralib chiqib ketdi. Jaloliddin qo`shinlari yarmga qisqardi.[4. – B 64].

Parvona yaqinidagi jang Movarounahir va Xuroson ahli uchun nihoyatda katta ahamiyatga ega bo`ldi. Shu paytgacha mo`g`ullarni ilohiy, yengilmas kuch – qudratga ega ekanliklari haqidagi gap so`zlar, afsonalarga chek qo`yildi. Bu g`alaba Movarounahir va Xuroson xalqlari ruhiyatini ko`tardi, g`alaba ta`sirida Saraxis, Marv, Hirot va boshqa shaharlarda mo`g`ullarga qarshi qo`zg`olonlar ko`tarildi. Buxoroda bosh ko`targan aholi mo`g`ullarni shahardan siqib chiqarishga muvaffaq bo`ldilar. Chingizxon Jaloliddini kuchayib borishi, uning xalq ommasi tomonidan qo`llab – quvvatlanishi mo`g`ullar egallagan hududlar uchun xavf tug`dirishini yaxshi anglagan edi. Shu sabali shahsan o`zi Jaloliddini qanday qilib bo`lmasin yo`q qilish maqsadida katta qo`shin bilan, janub tomonga yo`l oldi.

Jaloliddin ajralib chiqan sarkardalarni qaytarib umumiy dushmanga qarshi kurash olib borish to`g`risidagi murojatlari zoe ketdi. Jaloliddin ichak og`rig`i kasaligiga duchor bo`lib turgan paytda mo`g`ullarni ilg`or qismi Gardezga (G`aznadan 50 km. sharqda joylashgan shahar) o`rnashganligidan xabar topdi. Jaloliddin hastligiga qaramasdan Gardezdagi mo`gul askarlariga to`satdan zarba berib, ularni mag`lubiyatga uchratdi. U Chingizxonga qarshi ozchilik qo`shin bilan kurasha olmasligini anglab, Sind (hind) daryosi bo`yiga chekindi.[1. – B 245].

Jaloliddin G`aznadan ketgandan so`ng, 15 kundan keyin Chingizxon bu yerga yetib keldi. Gaznaga Yalovoch no`yoni dorug`a qilib qoldirdi. O`zi esa Jaloliddin

izidan ketdi. Chingizxon Jaloliddini quvub yetdi. Chingizxon shu qadar ko`p qoshin yig`diki, daryo o`q, askarlar esa kamon edi. Chingizxon qo`shini yontarfiga ham askarlarni joylashtirib, Jaloliddinga yordamga kelishi mumkin bo`lgan eronliklarni yo`lini to`sib qo`ydi.

1221 – yilning 25 – noyabirda payshanba kuni (hijriy 618 yil shavval oyining sakizinchisi kuni) Jaloliddin qiyind vaziyatga qoldi. Oldida Chingizxoni ko`p qo`shini, orqasida esa qonxo`r daryo turar edi. Oldindan ham orqadan ham chiqib ketishni iloji yo`q edi. Noiloj janga kirishdi. Urushda Totar kofirlarini ko`pini qirib tashladi. Chingizxon qo`shinlari, Sultonxon Malik boshchilik qiladigan, Jaloliddin qo`shinini o`ng qanotiga hujum qilib, ularni parokanda qildi. Jaloliddin askarlari qalb qismi bilan mo`g`ullarni hamlalrini qaytardi ularni ko`pini o`ldirdi.[5. – B 182].

Uch kun davom etgan shidatli jangdan keyin, Chingizxoni qo`li baland kela boshladi. Jaloliddini taxminan 7 – 8 yoshli o`g`li mo`gular qo`liga tushub qoldi. Mo`gullar uni tiriklay yuragini sug`urub olgan. Jangda mardonovor kurashgan Amin Malik va boshqa ko`plab sarkarda, navkarlar ham halok bo`ldilar. Chingizxon Jaloliddini tiriklay qo`lga tushurushni buyurgan. Mo`g`ullar Jaloliddini qo`lga tushirishiga bir bahiya qolganda, Xonsultoning o`g`li Axos Malik Jaloliddini otini jilovuni tortib, orqaga olib chiqdi. Daryo bo`yiga yetib kelganda, onasi Oychechak va xaramidagi boshqa ayolar kutub turushar edi. Shundoq ham jangda ruhan ham jismonan ezilgan Jaloliddinga ular “... bizni o`ldiring va mash`um asirlikdan qutqaring” deya murojat qilishdi. Jaloliddin barcha ayollarni suvga cho`ktirishdan boshqa chorasi qolmadi.[3. – B 314].

Jaloliddin ustidan sovutini yechib to`riq qachqa otini daryoga haydadi. U bilan daryoga 4 minga yaqin askarlari ham sakiradi. Jaloliddin daryoga sakiragandan keyin, uni ta`qib qilgan mo`g`ullarga Chingizxon o`q otimaslikni buyurdi. Tarixchilarni yozishicha Chingizxon Jaloliddin jasoratiga qo`il qolgan va shunday degan ekan “ otadan manashunday o`g`il qolish kerak”. Jaloliddin daryoni bu sohiliga chiqib olgandan keyin uning hamrohlari daryoni turli joylaridan chiqib

keldilar. Birlashib Hindiston sari ketdilar. Oz qo`shin bilan shimoliy Hindistonda davlat tuzushga erishdi. Uning keying hayoti ham jangu – jadalarda o`tdi.

Xulosa qilsak Jaloliddin va mo`g`ullar o`rtasida bo`lgan bu ikki jang Parvon va Sind o`sha davir tarixida juda katta janglar edi. Parvon jangida Jaloliddin o`zini kuchli sarkardalik qobilyatini ko`rsatdi. Mo`gullarni yengilmas armiyasini qirib tashladi. Bu jangdan keying ot uchun nafslar janggi, Xorazm qo`shinlarini dastlabki mag`lubiyati edi. Sind daryosi bo`yidagi jangda kuchlar nisbati, mo`g`ullar ustunligida edi. Lekin Jaloliddin shunday qiyind vaziyatdan chiqishni udaladi. Jaloliddin o`zi qanchalik kuchli bo`lmasin, uning atrofida yig`ilganlarni hammasi bunday emasdi. Bazi islom davlatlari, kofirlarga qarshi kurashish o`rniga o`z dindoshi Jaloliddinga qarshi kurashadi.

Foydalaningan adabiyotlar.

1. R.H.Murtazzayeva O`zbekiston tarixi. Toshkent:www.ziyouz.com kutubxonasi.2005. 536 b.
2. Б.Эшов, Узбекистон давлатчилиги ва бошқарув тарихи – Тошкент: узбекистон тарихи кафедраси. 2012. 456.
3. Б.Ж.Эшов.А.А.Одилов Узбекистон тарихи 1-жилд-Тошкент:2014.498б.
4. *М. Иванов, Икки буюк саркарда, Чингизхон ва Амир Темура -Тошкент: Узбекистон Республикаси Фанлар академиясининг Фан нашриёти, 1994. 240 б.*
5. Мирзо Улугбек. Туртулус тарихи. – Тошкент: Чулпон нашриёти. 1994. 356 б.
6. *Ш.Манасавий, Султон Жалолиддин Мангуберди хаёти -Тошкент: Ёзувчи 1999. 432 б.*